

JAKOŚCIOWE INSPIRACJE

W BADANIACH

EDUKACYJNYCH

Pracownia Pedagogiczno-
Psychologiczna, Instytut Pedagogiczny
w Olsztynie

JAKOŚCIOWE INSPIRACJE W BADANIACH EDUKACYJNYCH

**POD REDAKCJĄ
HANNY KĘDZIERSKIEJ**

**Wydawnictwo
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
w Olsztynie**

Kolegium Wydawnicze UWM
Przewodniczący
Zbigniew Chojnowski
Redaktor Działu
Selim Chazbijewicz

Recenzent
Dorota Klus-Stańska

Redakcja wydawnicza
Barbara Stolarczyk

Projekt okładki
Maria Fafińska

218004

ISBN 978-83-7299-677-0

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2010

Wydawnictwo UWM
ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn
tel. (89) 523 36 61, fax (89) 523 34 38
www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/
e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Ark. wyd. 9,75; ark. druk. 8,25
Druk: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, zam. 565

2014/46

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (HANNA KĘDZIERSKA)	7
SŁAWOMIR KRZYCHAŁA: Metoda dokumentarna jako teoria i praktyka badań edukacyjnych	11
HENRYK MIZEREK: Koloryt współczesnych badań ewaluacyjnych	31
HANNA KĘDZIERSKA: Badania biograficzne – dokonania i perspektywy	45
MONIKA WILIŃSKA: Krytyczna Analiza Dyskursu w praktyce: ageizm w polskich mediach	57
MAREK RUCZKO: Studium przypadku w naukach humanistycznych	83
ADRIANNA KLIMAS: Hermeneutyczne studium przypadku	97
ELŻBIETA WOŁODŹKO: Badania w działaniu. Refleksja – wiedza – emancypacja	107
KAMILA ZDANOWICZ-KUCHARCZYK: Fotografia oknem badacza na świat społeczny	121
Noty o autorach	131

WPROWADZENIE

Badania jakościowe w naukach o wychowaniu stają się w ostatnich latach coraz bardziej popularną strategią eksploracji zjawisk edukacyjnych. Pojęcie to jest wieloznaczne, wykorzystywane na gruncie wielu dyscyplin nauk społecznych, w różnorodnych kontekstach teoretycznych. Norman K. Denzin i Yvonna S. Lincoln definiują je jako podejście, które „cehuje wielość wykorzystywanych metod oraz zaangażowanie interpretacyjne, naturalne traktowanie przedmiotu, [...] co oznacza, że badacze studiuja rzeczy w ich naturalnym otoczeniu, starając się nadać sens lub zinterpretować zjawisko w kategoriach znaczeń, jakie nadają mu ludzie”¹. Zakres przedmiotu badań jakościowych wydaje się niemal nieograniczony, wyznaczają go bowiem horyzonty poznawcze współczesnych dyskursów w humanistyce, takich jak teorie postmodernistyczne, feministyczne, marksistowskie, krytyczne, studia kulturowe i inne. W tak zakreślony obszar eksploracji wpisują się także badania pedagogiczne, których przedstawiciele dzielą przekonanie, że świat społeczny konstruowany jest przez działanie i wzajemne oddziaływanie ludzi, którzy obdarzają go znaczeniem i sensem², a poznanie świata życia pojedynczego aktora społecznego umożliwia analizowanie wzorów i procesów społecznych tworzących kolektywną przestrzeń doświadczenia.

Metody jakościowe przyciągają badaczy swoją ogromną otwartością w zakresie sposobów gromadzenia i wykorzystywania materiałów empirycznych – od studiów przypadku, poprzez materiały wytworzone na potrzeby badania, wynikające z obserwacji, po teksty wizualne i wytwory kultury. Podniesienie rangi informacji uzyskiwanych bezpośrednio z codzienności, doświadczenia, działania jednostek i grup społecznych umożliwiło analizę rzeczywistości oświatowej z nieznaną w naukach o wychowaniu perspektywę: dynamicznej i procesualnej, w której uwidaczniają się polityczne, kulturowe i społeczne konteksty praktyki pedagogicznej.

Dynamice wzrostu popularności badań jakościowych w naukach o wychowaniu nie towarzyszy równie intensywny wzrost świadomości metodologicznej. Niektórzy badacze skłonni są postrzegać badania jakościowe jako łatwiejsze od ilościowych, nie wymagają bowiem dużych (w sensie ilościowym)

¹ N. K. Denzin, Y. S. Lincoln, *Wkraczanie na pole badań jakościowych. Wprowadzenie do podręcznika*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Nauki Humanistyczno-Społeczne, Socjologia Wychowania” t. XIII, Toruń 1997, s. 6.

² Por. *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych. Studia i materiały*, D. Urbanak-Zajac, J. Piekarski (red.), Wyd. Naukowe UŁ, Łódź 2001.

grup badawczych, skomplikowanych statystycznych procedur weryfikacyjnych, a subiektywność danych jakościowych daje im pole do dowolności interpretacyjnej. Geert Kelchtermans³ zarzuca badaczom, że rezygnując w swoich raportach z prezentacji procedury badawczej, tworzą trudną sytuację, w której nie można ani zrozumieć ich badań, ani się do nich odnieść, dyskutować i porównywać.

Wielość tradycji i różnorodność metodologiczna, rozległy przedmiot badań jakościowych sytuujący się w poprzek podziałów tradycyjnych dyscyplin nauk społecznych, wyzwalają potrzebę otwartości wobec danych i dyskusji na każdym etapie prowadzenia badań – od momentu pierwszych konceptualizacji, aż po przygotowanie raportu z badań.

Prezentowana książka dokumentuje taki dyskurs poświęcony wybranym strategiom jakościowym w badaniach pedagogicznych. Prowadzony jest on zarówno przez doświadczonych badaczy, jak i tych, którzy dopiero rozpoczynają swoją przygodę ze sztuką gromadzenia i interpretacji badań jakościowych. Stąd czytelnik napotka w niej teksty podejmujące pytania o sens i status badań jakościowych w pedagogice, prezentujące warsztat badawczy, fragmenty analizy danych jakościowych, jak również takie, w których autorzy szkicują ramy teoretyczne i metodologiczne projektów badawczych.

Wielość nakładających się na siebie znaczeń w praktykach społecznych obserwowanych przez badaczy powoduje, że poszukujemy takich sposobów badania rzeczywistości, które przekraczałyby istniejącą od lat w badaniach społecznych dychotomię pomiędzy tym, co obiektywne, i tym, co subiektywne. Sławomir Krzychała w otwierającym tom artykule *Metoda dokumentarna jako teoria i praktyka badań edukacyjnych* prezentuje upowszechnianą w kręgu socjologów niemieckich metodę dokumentarną. Odwołując się do Mannheimowskiego rozróżnienia pomiędzy „wiedzą w działaniu” a „wiedzą o działaniu”, ilustruje poszczególne etapy analizy dokumentarnej przykładami dyskusji grupowej nauczycieli, odsłaniając koniunktywne wzory działania wpisane w przestrzeń społecznego świata szkoły.

Tekst Henryka Mizerka *Koloryt współczesnych badań ewaluacyjnych* wpisuje się w dyskusję nad powierzchownością i metodologiczną niefrasobliwością w traktowaniu badań jakościowych w naukach o wychowaniu. Autor określa polskie badania ewaluacyjne jako rodzaj „praktyki poza teorią”. Krytykuje ignorancję badaczy ewaluacyjnych zrównujących ten typ badań z klasycznie rozumianą procedurą oceny oraz traktowania ich jako instrumentu utowarowienia edukacji, poddania jej logice ekonomicznej efektywności i prawom rynku. Autor, charakteryzując współczesne paradygmaty

---

³ G. Kelchtermans, *Biographical Methods in the Study of Teachers – Professional Development*, w: *Teachers' Minds and Actions: Research on Teachers' Thinking and Practice*, I. Carlgren, G. Handal, S. Vaage (ed.), Routledge, 1994.

badania ewaluacyjnych, wskazując kluczowe dla poszczególnych typów cele i strategie badawcze, wyraża głęboką troskę o etyczny wymiar polskich badań ewaluacyjnych.

Hanna Kędzierska w artykule *Badania biograficzne – dokonania i perspektywy* podejmuje próbę zakreślenia horyzontu teoretycznego i metodologicznego badań określanych wspólnym mianem – biograficzne. Analizując wieloznaczność pojęcia i jego funkcje w procesie badawczym (jako metody, techniki lub przedmiotu badań), uwrażliwia badaczy na niebezpieczeństwo uproszczonego, anegdotycznego traktowania danych biograficznych, redukujących proces interpretacji do powierzchniowej warstwy tekstu, jego zawartości tematycznej, opisowej, bez analizy ukrytych, indywidualnych i kolektywnych wzorów orientacji i procesów społecznych.

Kolejne trzy teksty to znakomite przykłady przekraczania schematu opisowego w analizie badań jakościowych. Autorzy z ogromną erudycją prezentują kontekst teoretyczny wykorzystywany do konceptualizacji projektów badań, a także poprzez prezentację własnego warsztatu badawczego i interpretacyjnego ukazują, na czym w istocie polega praktyka nadawania znaczeń i teoretyzowanie w badaniach jakościowych.

Monika Wilińska w artykule *Krytyczna Analiza Dyskursu w praktyce: ageizm w polskich mediach* przybliży sporadycznie wykorzystywaną w badaniach pedagogicznych w Polsce metodę Krytycznej Analizy Dyskursu. Wychodząc z teoretycznych i metodologicznych przesłanek sytuujących KAD na mapie współczesnych paradygmatów, analizuje ukryty dyskurs polskich mediów dotyczący problematyki starości (ageizmu).

Marek Ruczko w *Studium przypadku w naukach humanistycznych* oraz Adrianna Klimas w *Hermeneutycznym studium przypadku* przedmiotem swoich dociekań metodologicznych uczynili *case study* – metodę znaną i dobrze ugruntowaną w badaniach pedagogicznych (zwłaszcza pedagogiki społecznej). W obu tekstach wyraźnie można dostrzec zmiany, jakie od lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku dokonują się w badaniach społecznych, związane z przekraczaniem pozytywistycznego modelu badawczego i odwoływaniu się w interpretacji do reguł koła hermeneutycznego.

Cechą wspólną badań jakościowych – bez względu na przyjętą strategię gromadzenia i analizy danych – jest zmiana dokonująca się zarówno w doświadczeniach badacza, jak i uczestnika(ów) badania. Strategią jakościową najpełniej skoncentrowaną na refleksyjnym i emancypacyjnym wymiarze zmiany (tak indywidualnej, jak i zespołowej) jest badanie-w-działaniu analizowane w tekście Elżbiety Wołodźko *Badania w działaniu. Refleksja – wiedza – emancypacja*. Autorka, dokonując przeglądu współczesnej światowej literatury dotyczącej *action research*, wskazuje na ogromny potencjał tych badań w praktyce pedagogicznej. Zawiera się on nie tylko w tworzeniu warunków do rozwijania nauczycielskiego profesjonalizmu czy wzroście refleksji i odpowiedzialności podmiotów edukacyjnych za proces

nauczania – uczenia się, ale także budowaniu krytycznego namysłu nad kontekstem, w jakim te procesy się dokonują (politycznym, społecznym, kulturowym).

Dynamicznie rozwijająca się analiza dokumentarna, sięgając po coraz nowsze formy danych empirycznych i inspiracje interpretacyjne, czerpie z tak odległych od nauk o wychowaniu perspektyw poznawczych, jak np. historia sztuki. Analiza fotografii jako źródła wiedzy pedagogicznej stała się przedmiotem zainteresowań Kamili Zdanowicz w artykule *Fotografia oknem badacza na świat społeczny*. Dokonując twórczej interpretacji teorii Panfosky'ego i Imdala, autorka dowodzi, że wykorzystanie obrazu w teorii i praktyce pedagogicznej jest kluczem do otwarcia nieznanego dotąd pedagogom świata życia badanych (dzieci, dorosłych), świata poddanego logice habitusów trudnego do werbalnego zrekonstruowania, a przecież sterującego działaniem aktora społecznego.

Zapraszając do studiowania poszczególnych tekstów, chciałabym podkreślić, że choć badacze analizują różne aspekty problematyki społecznej, stosują odmienne strategie badań jakościowych, to łączy ich specyficzny sposób postrzegania rzeczywistości, roli badacza oraz odpowiedzialność za jakość podejmowanych działań i ich etyczny wymiar.

Hanna Kędziarska

Wójtowo, 25 czerwca 2010